

Ze zijn er nauwelijks, Twentenaren die een rol speelden in de geschiedenis van de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC). Maar het *Jaarboek Twente 2023* brengt er twee: Herman Hendriksz en Johan Nieuhoff. Christian Rijnberg en Matthijs Wanrooij volgden hun spoor. „Een jongen uit Enschede in het 17de-eeuwse Batavia. Volkomen nieuw!”

Herman Haverkate

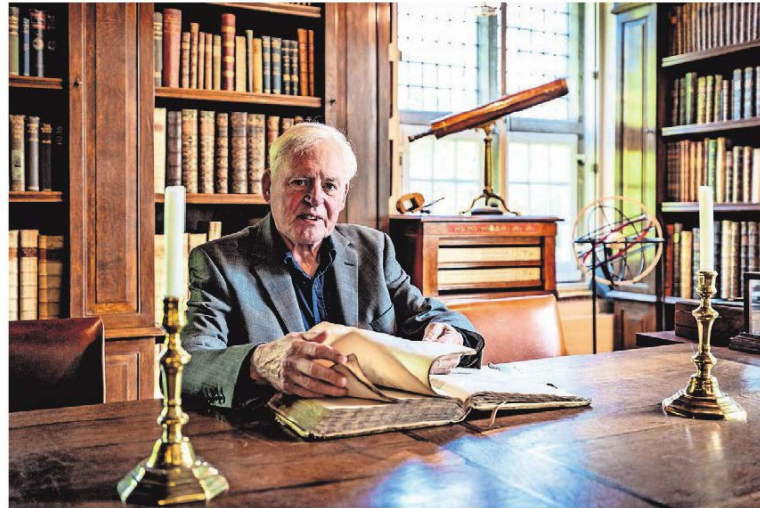
Wereldreizigers krijge

De avonturier die China beschreef

Het boek staat in zijn kast. In leer gebonden en in eerste druk, zoals bijna alles in de bibliotheek van Huis Brecklenkamp, het woonhuis van Matthijs Wanrooij bij Lattrop. De schrijver, Johan Nieuhoff (1618-1672) uit Uelsen, is één van zijn helden. Wanrooij: „Iemand die op een paar kilometer van hier geboren is en als een van de eerste Nederlanders naar China reist.” Voor Wanrooij is Nieuhoff een ‘noaber’, ook al is hij formeel een Duitser. „Zijn ouders kwamen uit Zwolle en zijn hele leven was hij actief voor Holland. Zijn voetstappen zijn hier overal, ook op Brecklenkamp.”

Rusteloos

Nieuhoff is een van de velen uit het Nederlands-Duitse grensgebied die in de 17de eeuw naar Amsterdam trok. Wanrooij: „Een avonturier. Zo gauw hij ergens wat langer verbleef stak de onrust de kop op. Niemand in zijn tijd heeft zoveel gereisd als hij. Stel je voor: toen 2400 kilometer door

▲ Matthijs Wanrooij bewaart de reisverslagen van Johan Nieuhoff in zijn bibliotheek. FOTO ROBIN HILBERINK

China, van Kanton naar Peking! De echte informatie in Europa over dat immense rijk was beperkt en gebaseerd op verhalen van mensen die er niet waren geweest.” Nieuhoff reisde de halve wereld over. China bijvoorbeeld, maar

ook Brazilië en Indië. Wat hij onderweg zag beschreef hij gedetailleerd of gaf hij weer in een tekening. „Hij was een buitengewoon goede observator. Dorpen, steden, oerwouden, mensen. Je ziet ze voor je. Sommige plaatsen die hij in zijn boek over China beschrijft

zijn nog altijd herkenbaar.”

De VOC en West-Indische Compagnie (WIC) waren zijn opdrachtgevers. Dat plaatst Nieuhoff in de geur van mogelijke betrokkenheid bij slavenhandel, maar Wanrooij blijft daar bij weg. „Daarvoor is geen bewijs. Integendeel, als hij een Javaan beschrijft of tekent, dan getuigt dat van respect.”

Madagaskar

Nieuhoff stierf in Madagaskar, onder onduidelijke omstandigheden. Op weg naar Indië in 1672 trok hij met enkele bemanningsleden de binnenlanden in en keerde nimmer weer. Zijn reputatie als schrijver bleef aanvankelijk groot, maar verwaterde. Na 1950 nam de belangstelling weer toe. Wanrooij: „Een reis naar China was zo iets als reizen naar de maan. Je had er erg veel moed en doorzettingsvermogen voor nodig. Nieuhoff verdient een plaats in onze geschiedenis, zeker in Twente.”

n na 400 jaar een gezicht

Herman Hendriksz voer naar Indië

Een reis naar China was zoiets als reizen naar de maan

– Matthijs Wanrooij

Ik kom niet voor niets uit Enschede. Ik wilde die mensen vinden

– Christian Rijnberg

■ 'Twente tussen Oost en West' is het thema van het *Jaarboek Twente 2023* dat onlangs is gepresenteerd in Oldenzaal. Verhalen over Twentenaren die al vanaf de 17de eeuw de regio verruilden voor een plaats elders op de wereld.

Het is 10 maart 1660 als hij met het schip vanaf Texel vertrekt: Herman Hendriksz uit Enschede. Aan boord van De Nagelboom met een bemanning van 298 koppen vaart hij naar Indië. Of hij terugkwam en waar hij stierf is onbekend. Maar wat hem tijdens zijn reis overkwam is dankzij speurwerk van Christian Rijnberg (30) alsnog in beeld gebracht. „Hij is de eerste Twentenaar in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie van wie we nu iets weten”, zegt Rijnberg.

Wanhoop

„Het was tot dusverre iets onbekends: Tukkers in die VOC”, zegt hij. „In de geschiedenisboeken komen ze niet voor. De VOC leek iets voor Holland en Zeeland. Maar ze zijn er geweest, dat staat nu vast. Hendriksz was ook niet de enige. Honderden Twentenaren vertrokken in de 17de en 18de eeuw naar Indië, vaak uit wanhoop.”

▲ Christian Rijnberg bij een schilderij van Batavia, de stad waar Hendriksz verbleef. FOTO CEES ELZENGA

Rijnberg, cultuurhistoricus en werkzaam bij de gemeente Enschede, kwam Herman Hendriksz bij toeval tegen. In het kader van zijn onderzoek naar portretkunst in het 17de-eeuwse Nederlands-Indië stuitte hij op het verhaal van de Enschedese VOC'ers.

Zeventig ontdekte hij er, plus drie in dienst van de West-Indische Compagnie (WIC). „Je kan het bijvangst noemen van mijn studie. Maar ik kom niet voor niets uit Enschede. Ik wilde die mensen vinden.”

Rijnberg: „Ik keek in oude

scheepsregisters. Daarin staan niet alleen de namen van alle bemanningsleden, ook waar ze vandaan komen. Amsterdam was in de 17de eeuw een magneet. Vooral mensen uit arme gebieden trokken ernaartoe, in de hoop werk te vinden. Ook vanuit Twente, jarenlang geteisterd door oorlogen en plunderingen. Velen van hen kwamen bij de VOC terecht.”

Justitie

Mede door hun onaanzienlijke positie is het lot van de Twentenaren in de VOC onbekend. Ook Hendriksz was anoniem gebleven, ware het niet dat hij tijdens zijn reis twee keer in aanraking kwam met justitie. In de Kaap-Kolonie waar hij werkte in een herberg werd hij het slachtoffer van een steekpartij en in Batavia raakte hij betrokken bij een vechtpartij met Chinezen. Rijnberg: „We weten niet hoe het met hem afliep, maar wat we vonden is in elk geval iets. In de processtukken komt hij tot leven.”